

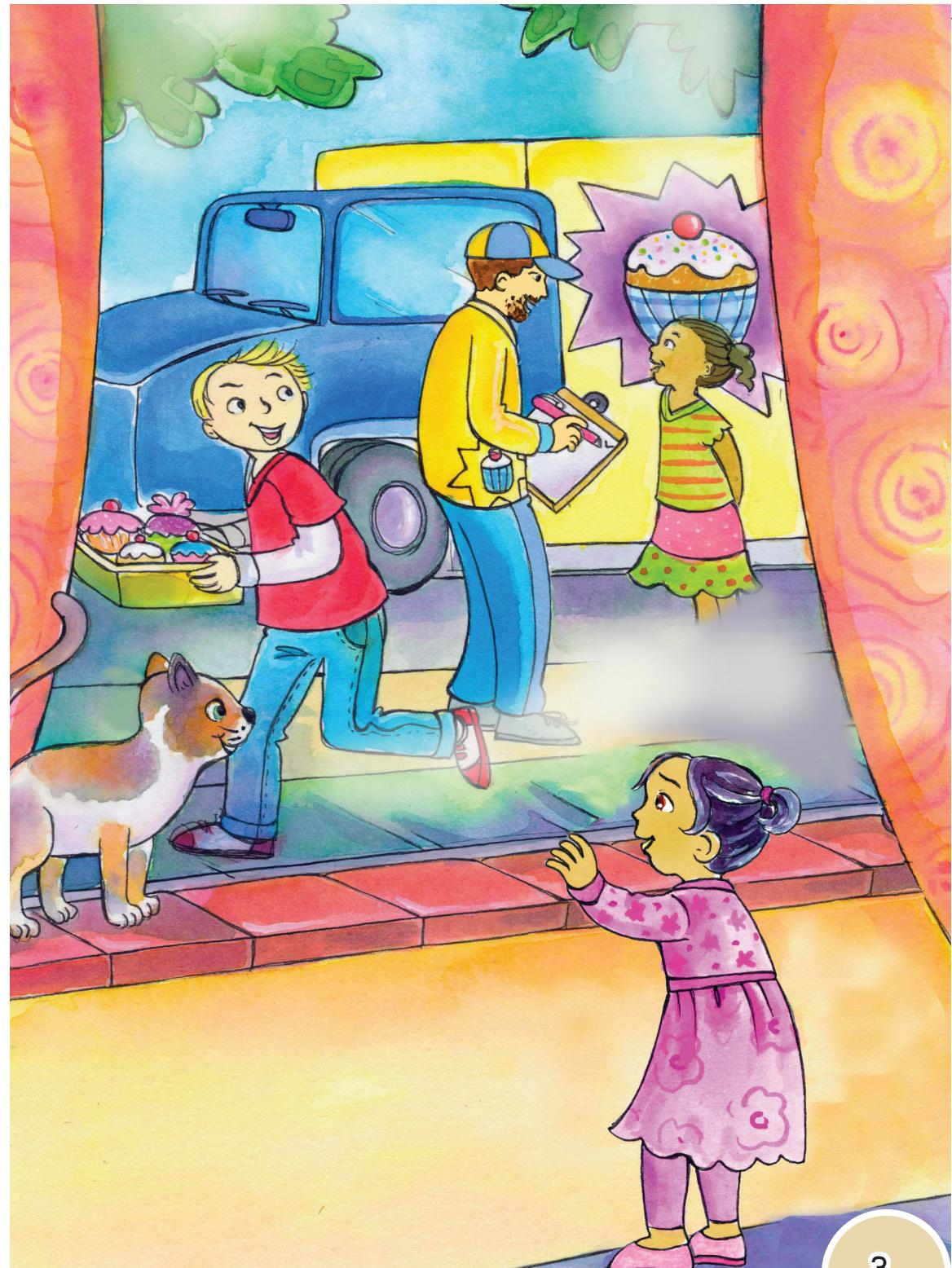
Khaphukhekhe dzi a ngalangala

Daanish a tolala nnda nga fasitere. A vhona vene ya u tshimbidza zwithu i tshi ima tshitaračani. Mureili wayo a tsa a tsitsa thirei ya khaphukhekhe dza aisiňi dza u naka.

Khatihihi fhedzi, kuňwe kusidzana kwa thoma u amba na mureili wa vene. Ku vhonala ku tshi nga ku khou vhudzisa ndila. Ulla mureili wa vene a vhea thirei ya khaphukhekhe fhasi uri a kone u sumbedza uku kusidzana ndila zwavhudí.

Nga u bonya ha ito, kuňwe kutukana kwa mbo gidima kwa doba dzila khaphukhekhe kwa shavha nadzo. Musi mureili wa vene a tshi sala a tshi rembuluwa a wana khaphukhekhe dzawe dzi si tsheho.

Daanish a lingedza u tsivhudza mureili wa vene nga u giginya kha fasitere fhedzi uła a sa zwi pfe. A lingedza u ḥalutshedza khotsi awe uri ho bvelela mini fhedzi vhone vha sokou mu phaphatha ḥohoh vha sa zwi tevhele.

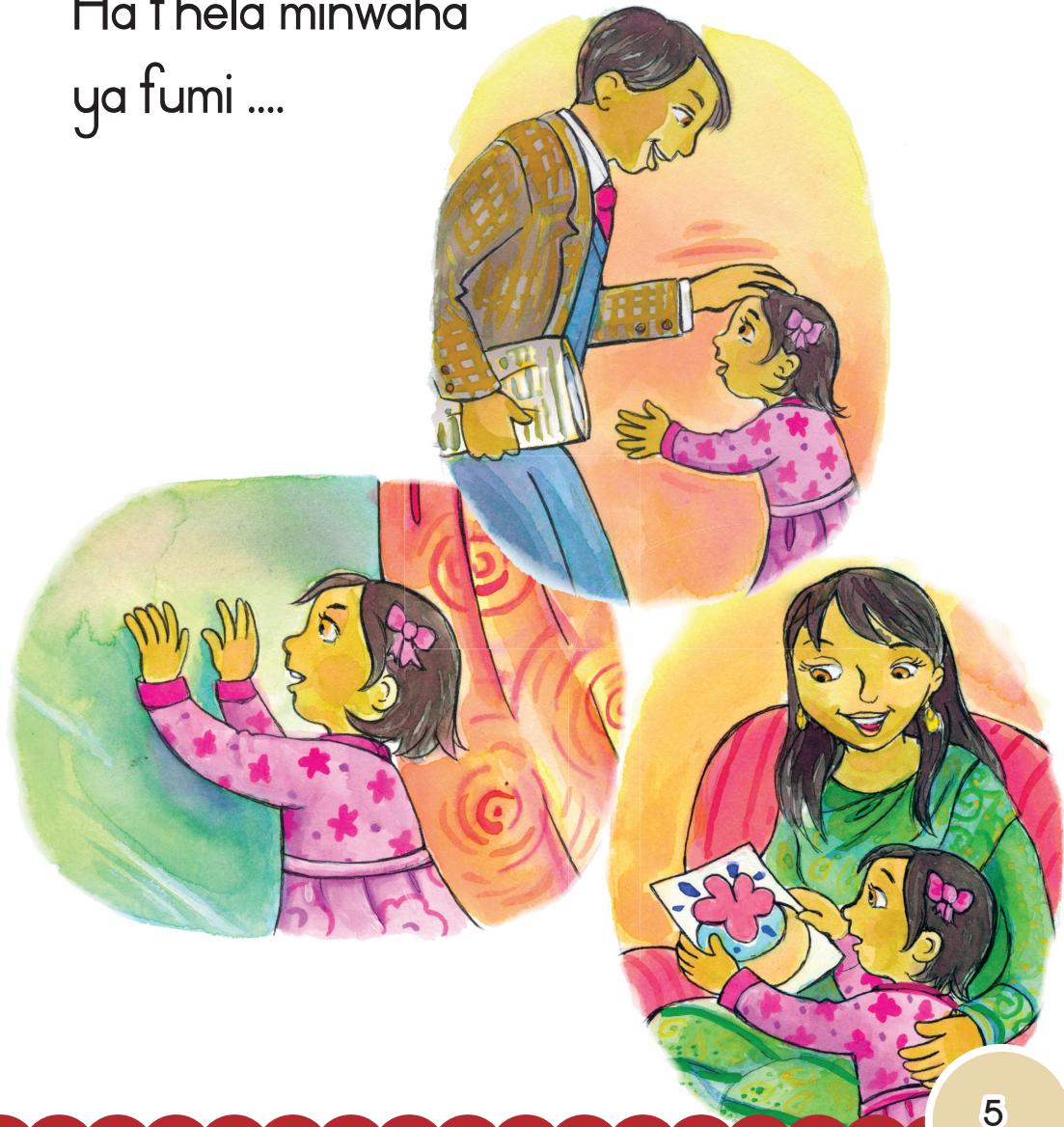
A ola tshifanyiso tsha khaphukhekhe a tshi fha mme awe.

"Yoo, tshifanyiso tshaṇu tsho naka hani, ḥwananga," ndi mme awe vha no ralo. "No ola maluvha?"

A hu na na muthihi we a pfesesa zwe Daanish a vha a tshi khou lingedza u amba! Wonoyo musi, Daanish we a vha e na miñwedzi ya fumimalo, a ḥivhudza uri u tea u ḥigudisa u amba a pfala.

O vha a si tsha toda uri vhathu vha
si kone u mu pfa musi a tshi lingedza u
davhidzana navho!

Ha fhela miñwaha
ya fumi ....

Daanish o vha o no vha kha Gireidi ya 6.
Kilasi yawe ya lugisela mudededzi wavho
Vho Fish phathi ya ḫuvha ḥa mabebo
ya tshidzumbe. Tsho dinaho ho vha uri
khaphukhekhe dze dza ḫiswa nga vha
Bake-a-Cake dzo vha dzo no ngalangala.

Daanish na khonani dzawe Ruby na
Bheka vha tea u ri vha dzi ḥode vha dzi
wane phathi i sa athu thoma, zwa sa ralo
phathi ya tshidzumbe i ḫo fela mbevha.

"Hu na vhatu vhararu vhane ra khou
vha humbulela," ndi ene a no ralo.

"Wa u thoma ndi Solly Samps, nahone
ri a zwi ḫivha uri ndi nga mini a tshi pfi
Sweetie Pie."

"Wa vhuvhili ndi Maria Ndou, u funesa nga maanda mafini dza tshokoleithi!" ndi Rubby a tshi dadzisa.

"Ha kona u tevhela Adam Bester," hu amba Bheka. "U la tshiñwe na tshiñwe tshine a tangana natsho!"

Idzi khonani tharu dza pfana uri Daanish
u do vha ene a no vhudzisesa Solly, ngeno
Ruby a tshi do amba na Maria, Bheka ene
u do vhonana na Adam.

Vha ita mutevhe wa mbudziso dzine vha
do vhudzisa vhahumbulelwa ha pfaniwa
uri vha tangane matshelo nga masiari
nga murahu ha ndowendowе dza ragibii
na hokhi.

Vha pfana uri vha tea u thoma vha
difund^{ed}za kuvhudzisele musi vha sa athu
tangana na vhahumbulelwa.

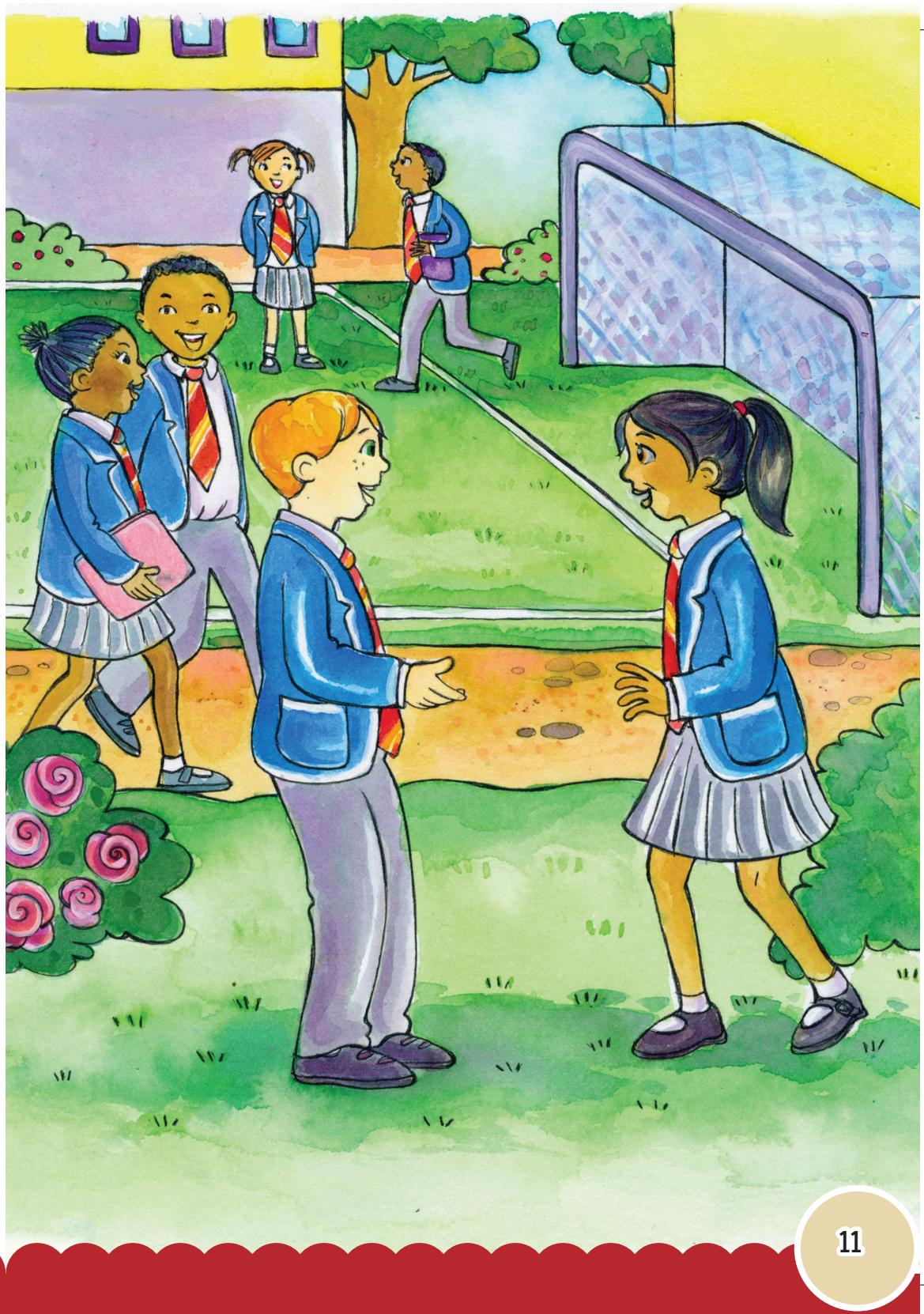
Nga matshelo, muñwe na muñwe wa idzi khonani a ita sa zwe vha langana. Ha thoma Daanish, a ya u ṭoda Solly.

"Nndindeleni, Solly! Ri nga tshimbila roṭhe?"

"A hu na thaidzo. Zwithu zwa phathi ya Vho Fish zwi khou tshimbila hani?"

"A zwi khou shuma. Hu na muthu we a tswa khaphukhekhe dzot̄he dza aisiñi. Ni a ḫivha uri hu nga vha hu nnyi?"

"Daanish wa hashu, a hu na muthu ane a nga tswa khaphukhekhe. Muñwe na muñwe u khou ṭoda heyi phathi i tshi tshimbila! Ri ḫo ita mini zwino? Thamusi ri tea u humbela vhathu kilasini uri ri bvise iñwe tshelede haf hu ri renge dziñwe khaphukhekhe."

Ruby ene o amba na Maria kilasi i sa
athu thoma.

"Imani, Maria! Ndi mini tshi re kha
badzhi yanu? Irini ndi ni phumule!"

"Ndo livhuha Ruby!"

"Mulovha ndo ni sedza nda neta musi
ro no fhedza khwairi."

"Ndo t̄avhanya nda t̄uwa, ngauri mme
anga vho vha vha tshi khou shuma
vhusiku. Mafhungo a phathi ya Vho
Fish a khou tshimbila hani? Ni t̄oda ndi
tshi ni thusa nga mini?"

"Dzila khaphukhekhe dza phathi dzo
tswiwa dzothé. Zwino ndo vha ndi tshi

ri thamusi ni nga vha ni tshi divha
ane a nga vha o dzi tswa.”

“U tou amba ngoho, Ruby, a thi
kholwi uri hu na muthu kilasini yashu
ane a nga toda u pfuvhisu phathi ya
Vho Fish naho hu Solly a no funesa
zwithu zwa swigiri!”

Wa u fhedza o vha Bheka we a yela
Adam.

"Nndindeleni, Adam. Na nne ndi
khou ya kha ndowendowe dza ragibii.
Mulovha no vha ni ngafhi musi ro no
fhedza ndowendowe?"

"Hoo, ndo gidimela bisi ya u ya hayani
ngauri mme anga na khotsi anga
vho vha vha tshi do lenga u tshaisa.
Malandu? Ho bvelela mini?"

"Khaphukhekhe dzothe dza phathi ya
Vho Fish dzo ngalangala. Zwino ndo
vha ndi tshi ri thamusi ni a divha zwo
bvelelaho."

"Hee vhanna! Ngauri n̄e ndi funesa
u la zwithu, zwino ni khou ri ndo
dzhia khekhe dza vhathu.

Ndi nga si ite zwo raloho nda
pfuvhispa phathi yashu. Rothe ro
shuma nga maanda hafha fhethu u
itela uri phathi i pfumbe!"

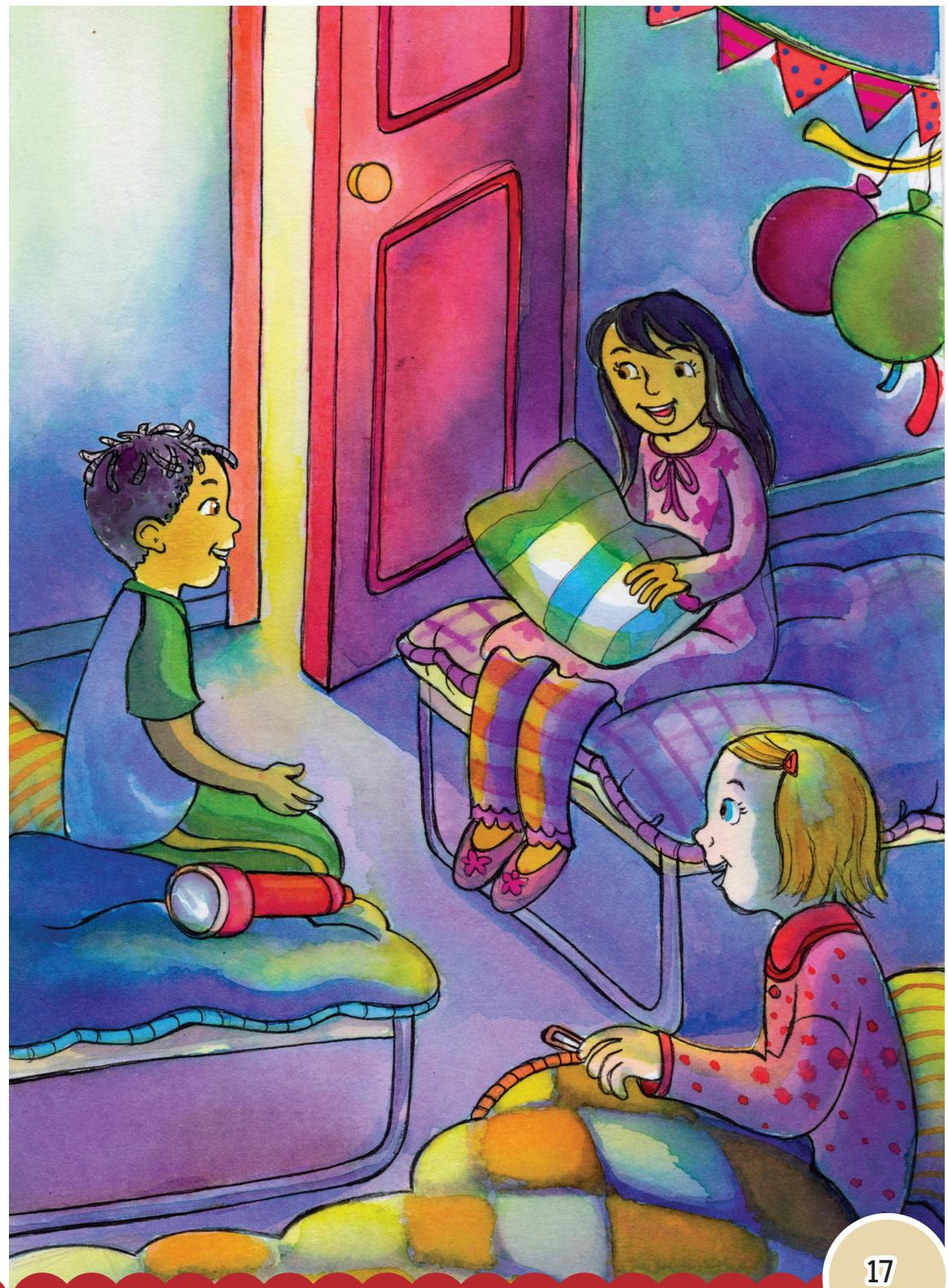

Masiari eneo, mafogisi a kuvhangana uri vha sumbedzane zwe vha wana. Vha pfana uri Adam, Maria na Solly vha nga si vhe vho tswa dzila khaphukhekhe. Nahone zwithu zwe no nanesa zwino ngauri na sosedzhirolo na dzone dzo no ngalangala!

Tsho salaho tshine vha nga ita ndi tshithihi: vha tea u lala tshikoloni vha lingedza u fasha heyji mbava!

Musi thohoyatshikolo na vhabebi vhavho vho no vha fha thendelo, vha atha mimbete miraru ya u gammaba khayo fhala lufherani lwa phathi. Vha dzima mavhone vha sunguvhela ngomu ha nguvhozipi.

Vho vha vho sia vothi lo atama nyana uri hu dzhene lutzhedzanyana.

Daanish na Ruby vho edela vha tshi
rembulukana ngeno Bheka a tshi khou hona
a tshi edza u divhitha ha watshithengu i re
luvhondoni. "U edela hani zwo tou rali?" Ndi
Daanish a tshi elekanya musi tshibulebule
itshi tshi tshi sumbedza u bala.

Nga awara ya vhufumimbili vothi la pfala li
tshi vulea. "Bheka! Bheka! Vuwani!"

"Ndi mini! Hu khou bvelela mini?"

"Ho dzhena muthu," hu hevhedza Daanish.

"Ndi muthu mupfufhipfufhi."

Bheka a funga thotshi. Fhalā nt̄ha ha
tafula, vha vhona ho ima Fluffy, mmbwa
ya thohoyatshikolo muthada i tshi vho
todou doba sangwetshi!

Zwimangadzo a zwi fhelis vhatshiloni!

Mbava makhekheni

Khukhunelaluombeni, thunda nnda i a vhonala;
Mbava makhekheni, ri vhona nga u khakha $\ddot{\text{t}}$ hela ha meme.
Humisa zwi si zwau ngauri vha $\ddot{\text{d}}$ o u doba nga vhut $\ddot{\text{a}}$ la;
Wa sa ralo $\ddot{\text{l}}$ i $\ddot{\text{d}}$ o vha bomepome.

Fhano ri vho $\ddot{\text{l}}$ a ro tou dzumbama;
Makhekhe a no nga khaphu ha dzuli.
I re yanga i $\ddot{\text{d}}$ o vhuya ndi songo amba;
Ngauri u pota muthu a thi nga litshi.

Mulondo sendelani ngeno tsinitsini;
Ndi ni po $\ddot{\text{t}}$ iele afho kha tshit $\ddot{\text{e}}$ fu.
Vhunga tsho khakha $\ddot{\text{t}}$ hela vhutanzi;
Ha khaphukhekhe ye na $\ddot{\text{n}}$ arula nt $\ddot{\text{h}}$ a ha tshit $\ddot{\text{e}}$ fu.

Hu $\ddot{\text{n}}$ we a si Mulondo wa vhathe;
E mafhundo a $\ddot{\text{l}}$ one bomepome.
Hu $\ddot{\text{n}}$ we $\ddot{\text{t}}$ hamusi a si muthu;
Zwi tou nga ndi tshipukatshilume.

Ndi zwone ndi Nndinde;
Yo dodela i tshi $\ddot{\text{n}}$ angavhedza sa mbava.
Nt $\ddot{\text{h}}$ a ha tshit $\ddot{\text{e}}$ fu ya $\ddot{\text{n}}$ arula khaphukhekhe;
Ine nda i funesa ya tshokoleithi na muomva.

Zwe ra tea u ñivha

Risipi ya khaphukhekhe yo bulwa lwa u thoma kalekale nga 1796.

Khekhe dza u ranga dzo vha dzi tshi bakiwa ngomu khaphuni dza tie.

Khaphukhekhe dzo funeswa ngauri dzo vha dzi sa lengi u vhibva u fana na khekhe khulwane.

Khaphukhekhe tshiñwe tshifhinga dzi vhidzwa u pfi ndi khekhe dza muthulungano (feri).

Khaphukhekhe khulwanesa ye ya vhuya ya itiwa yo vha i tshi lemela 555 kg, i na vhuntha hu no fhira mithara muthihi na vhuphara ha mithara tharu, na khalori dza 2 miliyoni.

Vho Wilson Churchill ndi vhone muthu wa u thoma u da na muhumbulo wa u ita tshipulumbu tsha swigiri thohoni ya idzi khekhe. Marama avho mahuluhulu vho ri o vhangwa nga swigiri iyi.

Hu na bekhara Amerika i re na buli li no nga ATM kha luvhondo line la bvisa khaphukhekhe kha awara dza 24 nga ñuvha. Hu dzula hu na khaphukhekhe dza fureshe dzi no swika 600!

Nyito dza u ita nga zwigwada

I

Vhalani mbudziso dzi tevhelaho ndi ንwale phindulo dzadzo.

- a. Lavhelesani dzina na gwati ወ bugu iyi. Ni vhona u nga hu ደ bvelela mini?
- b. Muane wadendele tshitorini itshi ndi nnyi?
- c. Mme a Daanish vho ri zwe a ola zwi fana na maluvha. Ni vhona u nga Daanish o dipfa nga ndila ifhio?
- d. Ndi nga mini vhatu vho balelwa u pfesesa zwine Daanish a khou ታ ፍ dou vha vhudza?
- e. Daanish o vha e na ንwaha muthihi na hafu musi a tshi vhona khaphukhekhe dzi tshi tswiwa. Ni vhona u nga o vha e musidzanyana o ታ ፍ ifhaho? Bulani uri ngani.
- f. Nga murahu ha miñwaha ya sumbe, ho dovha ha tswiwa dziñwe khaphukhekhe. Daanish na khonani dzawe vho humbulela vhonnyi sa mbava? Bulani uri ndi nga mini vho vha humbulela.
- g. Its hi tshitorini tsho ni takadza? ንwalani mitaladzi ya fumi ni tshi bula uri ndi nga mini tsho ni takadza kana tshi so ngo ni takadza.
- h. No no vhuya na xedza kana u balelwa u wana tshiñwe tshithu tshine na tshi funesa, na f'hedza no tshi wana?
  - i. ታ lutshedzani khonani የ እ itsho tshithu tshe na xedza na uri no tshi wana hani.
  - ii. Zwino ንwalani phara mbili nga itsho tshithu tshe na xedza na dovha na tshi wana.
- i. Afha tshitorini mmbwa ya ታ ፍ ho yatshikolo yo vha yone ye ya tswa khaphukhekhe. Inwi ንwalani kufhelele kuñwevho kwa tshitorini itshi.

2

Zwi dzhieni hu na tshiñwe tshithu tshe tsha xela kílasini ya vhoiwe. Shumisani maipfimbudziso (nnyi? mini? ngafhi? lini? ngani?) ni tshi vhumba mbudziso þhanu dzi no kwama itsho tshithu tshe tsha xela.

Zwino vhudzisani vhathu vhavhili vha heneffo kílasini ya vhoiwe malugana na u xela uhu. Ñwalani phindulo dzavho kha fomethe ya mbudziso na phindulo.

3

Vhumbani mafhungombumbano nga mafhungozwao aya. Shumisani maipfi **ngauri**, **fhedzi**, **zwino** kha u þanganya mafhungo.

- a. Musidzana a vhudzisa ndila.
O vha o xela.
- b. Musidzana a ungeledza mureili wa vene.
Mutukana a tswa khaphukhekhe.
- c. Daanish a giginya fasitere.
Mureili wa vene a si mu pfe.

4

Ñwalululani zwi tevhelaho zwi kha kha maambelwa.

- a. "Ndo þavhanya nda þuwa, ngauri mme anga vho vha vha tshi khou shuma vhusiku," Maria u ralo.
- b. "Ho dzhena muthu, fhedzi muthu wa hone ndi mupfufhipfufhi," hu hevhedza Daanish.

5

Kilasi ya vhoiwe yo humbula u itela mudededzi wa vhoiwe phathi ya mafhelo a riwaha. Vha riwaleleni thambo. Ni tea u dzhenisa

- kilasi ine ya khou do ita phathi iyi,
- dzina la mudededzi vhane thambo ya khou rumelwa khavho,
- deithi ya phathi,
- phathi i khou farelwa ngafhi na direse arali zwo tea,
- tshifhinga tsha u thoma ha phathi,
- tshifhinga tsha u fheha ha phathi,
- mafhungomatsivhudzi a RSVP na mariewho.

6

Shumani na khonani yanu. Ni tea u humbula uri muñwe na muñwe kilasini a bvise tshelede ya phathi, fhedzi a ni diñhi uri hu nga bviswa vhugai.

Itani kholomo mbili. Kha kholomo ya u thoma riwalani mutevhe wa zwithu zwoñhe zwine na fanelia u renga. Kha kholomo ya tsha u la riwalani mutengo wa tshirengwa tshiñwe na tshiñwe. Tanganyani mitengo yoñhe ni kovhe tshivhalogute (thothala) nga tshivhalo tsha vhana vha re kilasini ya vhoiwe. Heyi ndi yone tshelede ine riwana muñwe na muñwe a tea u bvisa.

7

Riwalani mudededzi vhanu luñwalo. Vha livhuheni kha phara ya u thoma uri vho ni funza. Kha phara ya vhuvhili ni vha vhudza uri ndi nga mini no takadzwa nga u dzhena kilasini yavho. Kha phara ya u fhedza vha tameleni holodei ya mathakheni. Shumisani tshivhumbeo tshi re afho fhasi musi ni tshi riwala luñwalo lwanu.

Direse
Deithi

Vho _____

_____

_____

_____

Wavho
Dzina lanu